

Једно знанословно решење из једног посебног угла са посебном временском дистанцом

Епистемологија као дисциплина се формира у деветнаестом веку од стране шкотског философа Џејмса Фредерика Феријера (1808–1864). Њено порекло многи мислиоци изводе из Платоновог учења, а многи аутори сматрају да се епистемологија почиње формирати од времена Декарта и Лока. У сваком случају званичну дисциплину је основао Џејмс Фредерик Феријера у деветнаестом веку. Један од кључних епистемолошких проблема јесте проблем бесконачног регреса тј. ако тврдимо да нешто знамо морамо дати оправдање како смо то сазнали, а када дамо оправдање, онда морамо дати оправдање за то оправдање које смо пружили и тако до у бесконачност. Морамо стално пружати оправданог оправдања оправдање у бесконачност.

Овај проблем се везује за античког мислиоца Агрипу, али он конституише концепцију бесконачног прогреса: да се мора стално и изнова давати доказ за доказ, за доказ. Доказаног доказа доказ. Тако да његова концепција, прецизно гледано, није регресивна већ прогресивна.

Први пут овај проблем, али сада у виду бесконачног регреса јавља се код немачког философа Јакоба Фридриха Фријеса и њега коначно формирају Карл Попер и Ханс Алберт 1968. године под називом *Минхаузен–трилема*.

Сва ова прича везује нас за једног нашег писца који је овај проблем решио пре него што је епистемологија као дисциплина и уопште настала. Тај писац наших области и предела јесте патријарх Пајсије (1542–1647/49). У својим записима он је понудио решење вечног прогреса знања, вечни Божји напредак знања.

Ми ћемо изложити те облике и формуле које је Пајсије понудио као решење: "Сам Господ зна да није лаж и многи ми не верује."¹; "Казују који су у Призрену (да тамо има) неки део главе и у Грачаници два три дела, а друго сам Господ зна."²; "Пошто је стан овога био кадгод у граду Петрчу, а кадгод у Звечану, тамо прими и крај живота, којим судбама је ово било, сам Господ зна."³; "Сам Господ зна."⁴; "Сам Господ зна да само од усрђа и љубави ово написах вашој љубави, да благодат божја буде са свим вама и 'будемо ми једно стадо и један пастир (Јн. 10, 16)', и јер њему

¹ Димитрије Богдановић: Старе српске биографије, Просвета 1975, стр. 252

² Исто. 255

³ Исто. 257

⁴ Исто. 264

припада слава, част и поклоњење, Оцу и Сину и светоме Духу, и сада и увек и на векове векова, амин."⁵; "Познато је да је твоја светост Богом знана и (да је он) овластио и нашу смерност."⁶; "А књиге које је мислио да је утајио, онај ко се брине о овој Божијој цркви у тешким временима само једином Богу је знано, пошто све изложисмо свевидећем оку."⁷; "И тада невољу имах од владајућих, једином Богу је знано, но све ћу изложити свевидећем оку."⁸; "Једини Бог зна само из усрђа српским просветитељима."⁹

Из свих ових формулација видимо то решење које је Пајсије понудио као вечни прогрес знања. Првобитна формулација вечног типа јесте: Сам Господ зна. Ова формулација се ставља негде на почетку, а негде на крају реченице што симболички значи да и на почетку и на крају знања стоји: Сам Господ зна. Прву реченицу у наводима Пајсије почиње са "Сам Господ зна да није лаж и многи ми не верује", а друге реченице завршава са склопом "сам Господ зна".

Рецимо, ако тврдимо за нешто: "Ја знам" или просто "Знам" следиће питање: "Како знаш?", ви ћете одговорити: "Знам тако и тако", али за тим следи питање: "Како то тако и тако знаш?", ви ћете морати да одговорите опет са неким новим "тако и тако" и тако до у бесконачност. Оно што је Пајсије учинио јесте да је уметнуо у свако такво питање вечни Божји одговор знања: "Сам Господ зна". И то би негде изгледало хипотетички овако: "Како знаш?", одговор би следио: "Сам Господ зна како знам". На следеће питање: "Како знаш да сам Господ зна како знаш?", следио би одговор: "Сам Господ зна како знам да сам Господ зна како знам." На следеће питање: "Како знаш да сам Господ зна како знаш да сам Господ зна како знаш?", одговор би опет следио: "Сам Господ зна како знам да сам Господ зна како знам да сам Господ зна како знам." И видимо да је уведен вечни прогрес знања за разлику од инфинитистичког регреса који нема бесконачни одговор, већ бесконачно неодговарање.

Наравно да у обичном питање–одговор разговору ствари се одвијају другачијим током, али и ту можемо поставити вечни Божји одговор знања: "Сам Господ зна."

Примера ради на питање: "Како знаш да је трудна?" можемо одговорити речима: "Сам Господ зна како знам да је трудна." Али можемо користити и неке одговоре нижег интезитета: "Знам, јер сам ишао с њом на ултразвук и видео", "Знам, јер ми је рекла", итд. И одговори оваквог нижег интезитета могу да буду

⁵ Исто

⁶ Патријарх Пајсије: Сабрани списи, Просвета, Српска књижевна задруга, Београд 1993., стр. 115

⁷ Исто. 125

⁸ Исто. 130

⁹ Исто. 136

задовољавајући, али ако се улази у причу: "Како знаш да знаш?", онда вечни Божји одговор сазнања стоји као једини.

"Како знаш да знаш да знаш?", онда би одговор био: "Сам Господ зна како знам да знам да знам." Или вечни Божји одговор знања могли би да ставимо и на крају реченице: "Како знам да знам да знам, сам Господ зна."

Видимо да је и патријарх Пајсије овај вечни Божји одговор знања стављао и на почетак и на крај реченице. Тако у првој реченици: "Сам Господ зна да није лаж и многи ми не верује", Пајсије се на неки начин жали да му ближњи не верују да је имао визију Цара Уроша. Наравно, његови ближњи нису имали ту визију и зато му не верују. Пајсије наравно посеже већ овде за вечним Божјим одговором знања: "Сам Господ зна да није лаж ". Када говори о судбини Стефана Дечанског и како је он свој живот завршио Пајсије завршава реченицу: "којим судбама је ово било, сам Господ зна." Заиста о судбини краја живота Стефана Дечанског не зна се ништа из људског угла поуздано. Да ли је Душан наредио да се он задави или су то неки великаши учинили да би се додворили Душану о томе нема поузданог одговора од стране људи, али зато "сам Господ зна" то је једини одговор који се може понудити и који је при том и најпоузданији.

У реченици: "И тада невољу имах од владајућих, једином Богу је знано, но све ћу изложити свевидећем оку", Пајсије износи на видело нешто што је већ само по себи јавно, а то је невоља од тадашње турске власти. Овај навод се разликује од оног претходног баш по томе што је јаван, што су Пајсијеву муку могли сви да виде, а у претходном неверица околине долази одатле што нико није могао да види саму Пајсијеву визију, осим самог Пајсија. А ово су, ипак, могли сви ближњи у његовом окружењу да посведоче и он сам је то интимно сведочио у овом запису, па ипак Пајсије каже "једином Богу је знано". Зашто такав закључак Пајсије сада изговара за једну тако очигледну ствар? Па баш због оног непоузданог људског угла гледања и оне људске стране гледања за коју је Пајсије био дубоко свестан да је непоуздана. Свакако да ће они "владајући" који причињавају "невоље" имати свој угао гледања и свакако да ће они којима се те "невоље" причињавају имати свој угао гледања, али истина о тим догађајима само је Богу знана. Дакле Божји свевидећи угао гледања јесте једини истинит и меродаван по питању самих догађаја.

Рекли смо да је Пајсије решио овај проблем, наравно у склопу свог духовног обрасца, пре настанка епистемологије као философске дисциплине. Ако узмемо крајње конкретно, тај проблем је решен чак пре и него што је настао, ако изузмемо Агрипину теорију која је теорија бесконачног прогреса оправдања доказа, и самим тим морамо се питати како је то могуће? Могуће је ако дођемо до тумачења које

долази из православног духовног обрасца, а то је есхатолошка позиција. Есхатон као оно Последње и оно што долази на самом Крају јесте нешто што је сама карактеристика Бога = Првог и Последњег. Господ, ако прецизно погледамо књигу Постања, читаву творевину ствара на један есхатолошки начин. Тако се у другој глави Постања једноставно казује: "Тако се доврши небо и земља и сва војска њихова" (1 Мој. 2, 1). Реч "доврши" јесте једна есхатолошка реч која означава свршетак, крај. Видимо да је есхатологија једно свеобухватно Божје дешавање од самог Почетка. То је и кључ тумачења како је један духовни мудрописац успео да реши један философски проблем чак и пре него што је тај проблем настао или бар пре него што се он радикализовао на један такав начин.

Можемо и овај проблем решити у једном пајсијевском маниру. Када се питамо како је Пајсије знао да реши проблем који је требао тек да настане, можемо слободно рећи: сам Господ зна. Из тог "сам Господ зна" происходи и информација, обавештење како је Пајсије, и пре успостављања епистемологије као дисциплине и пре успостављања бесконачног регреса сазнања као философског проблема, решио овај проблем. Решио га је из самог изворишта и језгра које можемо назвати и именовати именом: "сам Господ зна".

Да Пајсије заиста указује на непоузданост људске моћи сазнања, али и било ког другог својства сведоче и неке од његових реченица: "А оно што је незгодно и недоумично од мога је језика."¹⁰; "И дивих се много часова шта да чиним о овоме ја невежа, у недоумици сам одакле ћу почети."¹¹; "Ја грешни не знам хоће ли бити угодно пророку и светоме. Сам Господ зна."¹²; "А молим вас и убеђујем, оци и братијо и чеда, ако што буде погрешно, било у којој стихири, или у којем реду или у којој речи, исправљајте, а не куните Господа ради. Јер не писа Дух Свети ни муж свети, но рука грешна и дух малаксао, у последња времена невољна и насилна од безбожника."¹³

Његова лична позиција је невероватно самокритична, самопреиспитујућа. Он каже да је невешт, у недоумици, у неком незгодном стању. Он каже да не зна и да ако је шта погрешно написано да његови духовни наследници то исправе. Његова духовна позиција јесте да он не зна, али сам Господ зна. И ту је кључна спона, веза, јер сам Господ зна да смо невешти, у недоумици, да смо у незгоди и да не знамо. И то средиште: сам Господ зна дубље је од сваког нашег незнања и од сваке наше немоћи. А то је оно што је Пајсије поуздано знао. Знао је да је "сам Господ зна"

¹⁰ Димитрије Богдановић: Старе српске биографије, Просвета 1975, стр. 251

¹¹ Исто. 264

¹² Исто

¹³ Исто

дубље у нама од сваког нашег незнања и да је поузданије у нама од сваке наше немоћи. Сам Господ зна да знамо да сам Господ зна.

Патријарх Пајсије би био, по неким историјским мерилима, безначајна личност, наравно не за српску културу за коју је он од виталног значаја, већ за нека светска мерила било источна (далекоисточна), било западна. Али баш овај "одбачени камен" звани патријарх Пајсије постао је "камен угаони" (Пс. 118, 22) за једно врло битно духовно и знанословно решење. Решење се пронашло на оном месту на коме би се неко најмање надао. Увек очекујемо нека "велика решења" од неких "великих људи", али Божје решење је дошло од једног старог и измученог патријарха који се нашао у историјском ковитлацу у коме се није знало да ако се заноћи да ли ће се сутра осванути.

И у тако тешком, ништатворном времену у коме и да су биле и другачије околности питање је да ли би ико обратио пажњу на духовна решења која је понудио један православни мудрописац и патријарх, у том и таквом времену један духовни поглавар, мудрописац и знанословац даје своје богодано решење за вечно питање: Како знаш?

Његово решење као и само питање јесте вечно решење Божјег вечног прогреса знања. Стајући пред лице тог Божјег вечног прогреса знања, он је себе, али и цео људски род подигао на ниво вечног Божјег одговора: Сам Господ зна.

Сам Бог зна зашто је дао у руке једног народа и у ум једног патријарха из тог народа да дају истинско решење на такво једно вечно питање. Али је дао и то је част, дар, али и велика одговорност коју смо добили на својим духовним плећима. Зато итекако опомињу речи Светога Владике Николаја из његове књиге "Кроз тамнички прозор":

"Немојте ме опомињати на Содом и на реч Господњу коју рече праведном Авраму. Када Аврам упита Господа, да ли ће уништити грешни град Содом, ако се нађе у њему десет праведника, одговорио му је Господ да неће, него да ће поштедети цео град Содом због тих десет праведника. Ви говорите: било је у српском народу више од десет праведника, па зашто нас Господ није поштедео? То је кушачка реч. Као да вам је непознато, да је Содом био незнабожачки град; да није знао за једнога Бога, као што је знао народ Израилјев; и да није био крштен у име Свете Тројице, ни причешћен крвљу Христовом као народ српски. Разлика је као између неба и земље. Зато, онај који по правди суди хтео је сачувати Содом због десет праведника, а није хтео сачувати Израил због десет хиљада, нити Србе због стотине хиљада праведних душа. Јер, Содомљани нису уопште знали за једнога истинитог Бога. Јевреји су сазнали за једнога истинитог Бога преко пророка

и кроз чудеса многа. А Срби су сазнали за Бога јављенога свету у лицу Господа Исуса Христа. Према скали познања Бога креће се и мера казне."¹⁴

Ове речи Владикине одавно су потврђене и у благознању Господњем:

"А онај слуга који зна вољу господара свог, и није се приправио, нити учинио по вољи његовој, биће врло бијен; А који не зна па заслужи бој, биће мало бијен. Кома је год много дано много ће се искати од њега; а коме предаше највише највише ће искати од њега" (Лука 12; 47, 48).

Када премотамо историјски филм уназад и погледамо само на духовна и знанословна решења патријарха Пајсија, онда ни речи Владикине, ни речи јеванђеља не делују више тако строго и сурово, него истинито и тачно без икаквог претеривања.

Ако је међу Србима био овакав један човек који је дао решење вечног Божјег прогреса знања, онда није ни чудо што је народ у коме је овај патријарх рођен био кроз савремену историју тако гоњен. Један од разлога је да је тај народ заборавио на овог свог патријарха, па самим тим и на дело које је он написао.

Да то није пука моралка у овом излагању, у прилог нам говори то да је овај народ морао, неком Божјом поуком, да се нађе у историјској ситуацији у којој је нашао и патријарх Пајсије.

Додуше сада гоњен од западних народа, док у доба Пајсијево беше гоњен претежно од источних народа, тачније од стране турског народа, овај народ је морао да осети исто стање као и његови преци у доба Пајсијево. Бог је онтолошки морао да га постави скоро у идентичну историјску ситуацију да би га том поуком подсетио.

А онда је један архијереј, као и некада патријарх Пајсије, од Бога послан да му покаже какава бисер знања се налази у његовом народном језгру: "Шта је вера? *Вера је Божје знање поверено људима.* Вера је оно знање, до кога људи никад не би могли сами доћи да им Бог није јавио и поверио. То је знање, не о нечем маленом и маловажном него о најважнијем, неопходном, спасоносном."¹⁵

Као и у савременом добу тако и у доба Пајсијево народ је умео да упадне у неку врсту самозаборава и сам патријарх описује једну такву епизоду:

"И у то само време дође неки пастир, а нико није знао одкуда је или од којих родитеља и племена, само је говорио за себе да је од Овчег Поља, и дође у село Шајковце близу манастира, плачући и ридајући и молећи да дођу и да му помогну да почисти цркву и отреби и избаци ђубре. И дођоше људи са женама и децом на много дана и очистише цркву, а ђемер црквени беше пропао. И умиривши се мало,

¹⁴ Свети Владика Николај Велимировић: Кроз тамнички прозор, СВЕТИЈАКОВ.ОРГ, стр. 5, 6

¹⁵ Исто. 34

опет викаше говорећи људима: 'Ходите и помозите ми да извадим мошти светога Уроша младога цара!' И ругаху му се као некој луди и из небрижљивости одлажаху и говораху: 'Откуд он зна младог цара и колико је година од тада и где је он био?' Опет плакаше и мољаше их: 'Ја знам где је.' И ругаху му се и грђаху га и говораху један другом: 'Ходите да видимо мошти светога Уроша,' ругајући се. И дошавши у цркву, беше недељни дан, и сабраше се околна села, и био је не мали сабор, и повика: 'Ходите и заједно помозите.' И подиже камен велики од гроба унутра у цркви, и нађоше красне мошти, растворене где испуштају добромирисне мирисе, тако да су се сви дивили и на много часова заборавивши се ради неверовања, једва некад дођоше себи и повикаше: 'Господе, помилуј и прости нашем неверству.'¹⁶

Ова прича има многоструку симболику. На пример младић као да симболише Христа који долази незнано одкуд и доноси Благу Вест, због тога бива одбачен и презрен, али на крају Васкрсењем побеђује. Овај младић побеђује доказом тј. проналажењем моштију цара Уроша.

У овом примеру народ се толико заборавио да је заборавио и своје неверство према Господу, јер је презрео Божјег јуродивог посланика и посумњао у то да ће се икада Божје мошти (моћи) младога цара наћи.

Урош је потомак архиепископа Саве Српског и то показује још једну симболичку нит, разоткрива још један заборав, а то је и да је Сава са својим знанословним решењима пренадзначио и знанословна решења патријарха Пајсија: "Јер сам Бог зна, а ни од људи није скривено колики је био његов подвиг за нас и за људска незнања, овога блаженога мужа, господина нам и учитеља, који има Соломонову премудрост, Давидову кротост, Јосифову добру нарав; свима диван и страшан владар владарима и господар господарима, и просто рећи други му неће бити раван. Зато ћу о овоме укратко изложити, да се не умножи писање."¹⁷

И сама ова знанословна решења Савина говоре сама за себе о динамици Божјег знања и људског незнања и о томе да се Божје знање открива људима да би их поучило и том поуком избавило.

Прошло је много векова да би се дошло до патријарха Пајсија. И тада је народ заборавио на језгро своје вредности. И кроз историју, с времена на време му је био потребан неки Божји подсећивач који га је подсећао на то ко је и шта је. И таквог подсећивача Бог би му слао у нужним временима.

Као да је Бог само зато стављао овај народ у тешка историјска искушења да би имао разлог да му пошаље овакве Божје подсећиваче који су као нека вредност по себи, као нека вредност без краја.

¹⁶ Димитрије Богдановић: Старе српске биографије, Просвета 1975, стр. 261, 262

¹⁷ Свети Сава: Сабрани списи, Просвета, Српска књижевна задруга, Београд, 1986., стр. 99

Сава, Пајсије, Николај били су ти Божји подсећивачи који су увек подсећали народ и враћали му сећање или боље рећи знање о спознајном језгру које се налазило у њему.

Баш као у излагању Светога Саве: Божје знање улази у сасуд људског незнања и тада од људи више ништа није скривено и тада народи долазе себи и увиђају ко су и шта су. Оног момента када Божје знање посети њихово људско незнање.

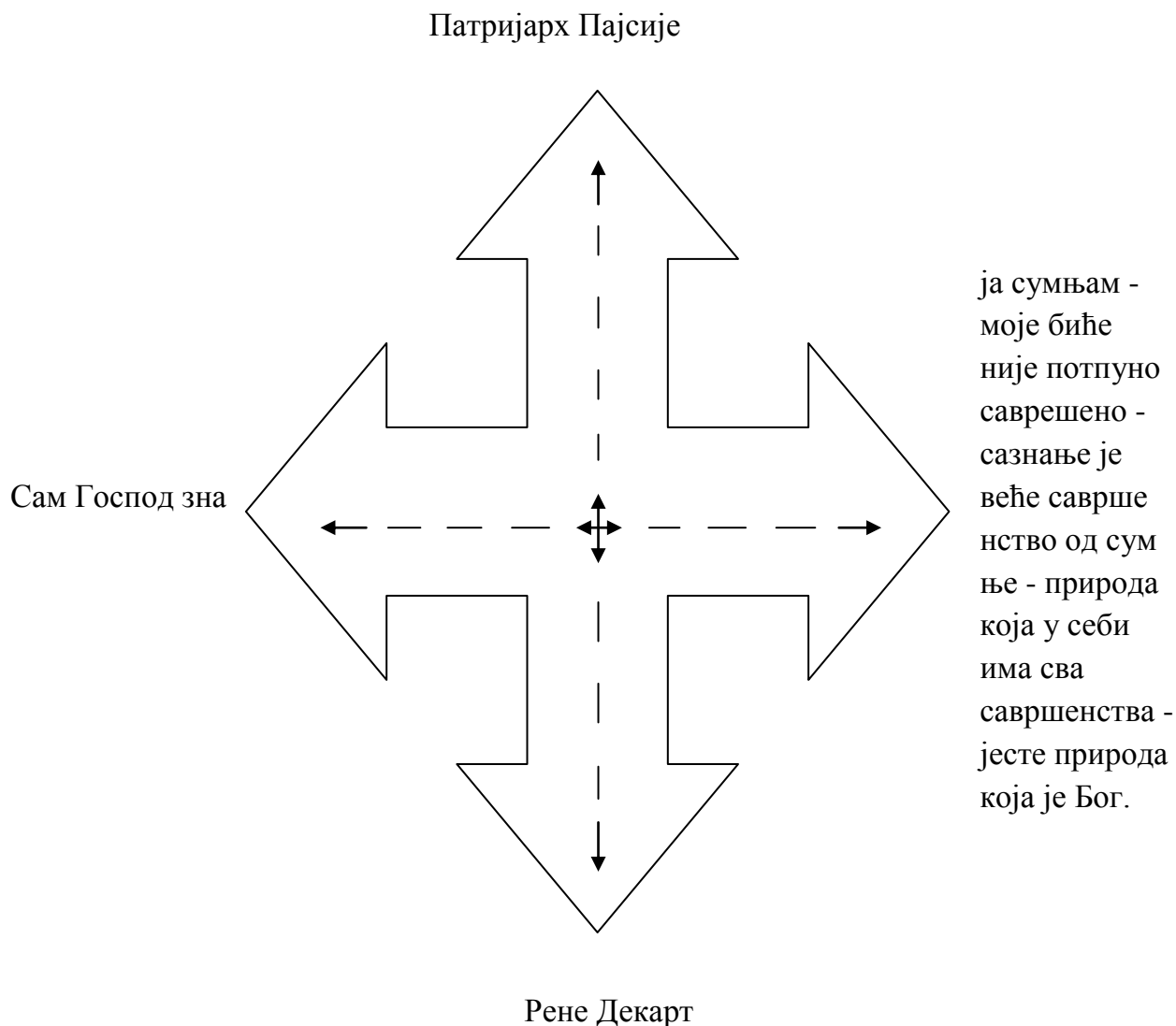
Код самога Пајсија долазимо и до једног диставролошког поклапања. Неки Печат Епохе указао се са истом поруком на два потпуно различита начина. У причу ћемо увести Рене Декарта (1596 – 1650) и његово крајње закључивање из *Расправе о методи*:

"Затим, размишљајући о чињеници да ја сумњам и да према томе моје биће није потпуно савршено, јер сам јасно видео да је сазнање веће савршенство од сумње, помишљао сам да потражим одакле сам то научио, да мислим на нешто што је савршеније него што сам ја; и са очевидношћу сам сазнао да је то морала бити извесна природа која је заиста била савршенија. Што се тиче мисли које сам имао о већини других ствари изван мене, као о небу, земљи, светлости, топлоти и хиљаду других, нисам се морао много мучити да сазнам одакле долазе, јер не запажајући у њима ничег што би ми изгледало да их чини вишим од мене могао сам веровати да, ако су оне истините, онда то долази од савршенства моје природе, а ако пак нису, онда значи да сам до њих дошао полазећи од ничега, тј. да оне постоје у мени услед мојих недостатака. Али то исто није могло бити и са идејом о једном савршенијем бићу него што је моје; јер је очигледно немогуће да се она добије из ничега; и пошто је још немогућније да оно што је најсавршеније долази или зависи од нечег мање савршеног, него да из ничега постаје нешто, онда је никако нисам могао добити од себе самог; тако је једино остајало то да ми је ову идеју усадила нека природа која је истински савршенија него што сам ја, природа која је у себи имала сва савршенства која сам донекле могао замислити, тј. речено једном речи, природа која је била Бог."¹⁸

Када поредимо овај исказ самога Декарта са кратко – молитвеним исказом и формулом: "Сам Господ зна", патријарха Пајсија, онда видимо заправо какав раскрснословни моменат јесте у питању. Наравно, Декарт полази из скептичко–рационалистичког угла, а Пајсије из тихословно – молитвеног тј. исихастичког угла, али обојица долазе у исту тачку раскрнице или ти укрштаја, долазе до

¹⁸ Рене Декарт: ПРАКТИЧНА И ЈАСНА ПРАВИЛА. Руковођења духом у истраживању истине – РЕЧ О МЕТОДУ. Добро вођења свога ума и истраживање истине у наукама, Српско филозофско друштво, Београд, 1952., стр. 193, 194

укрштања, мимоилазе се код тачке и свако наставља својим путем. То би изгледало сликовито овако:

Да би смо употпунили ову паралелолошку и диставролошку анализу, а пошто смо узели западни пример Декарта и у осликавањау Печата Епохе дошли до раскрснословног сусрета са патријархом Пајсијем, нећемо остати дужни да читаоце ускратимо и за један источно – далекоисточни пример који ће нам послужити да употпунимо ову слику Печата Епохе. То је Мијамото Мусаши (1584 – 1645),

чувени самурај, јапански учењак и философ. Видимо да је он живео у времену и епохи у којој су живели и Пајсије и Декарт. И Мусаши се негде гносеолошки укрестио са овом двојицом писаца. Он је ову гносеолошку тачку укрштања решавао из угла свог религиозног обрасца, тачније из позиција будизма, па можда чак и из позиција зенбудизма.

На један начин он се приближава патријарху Пајсију, јер своју гносеолошку позицију решава у једној реченици:

"Кад већ говоримо о различитим путевима, треба да знамо да постоји пут Буде, на коме људи који њиме крену налазе спас."¹⁹

И Пајсије, и Декарт, и Мусаши долазе из различитих средина, васпитања, па и друштвених стања, из различитих култура и цивилизација, са различитим навикама и животним мукама, а опет долазе у исту тачку укрштања и приближавања. Додуше Пајсије и Декарт обојица, сваки на свој начин, припадају Хришћанству, а опет некако у тим краткоформулацијским решењима Пајсије и Мусаши су некако блискији. То су неки детаљи које примаћујемо при овом расуђивању.

Из свега овог видимо и сагледавамо то Промисаоно вођење Печата Епохе, тај богопромисаони нацрт који пројектује Печат Епохе у разним културама и цивилизацијама: Запад, Православље, Далекоисток.

Ово је била само једна пропратна анализа на путу расуђивања о знанословном поретку који је изградио патријарх Пајсије и својим знанословним решењем понудио одговор Божјег вечног прогреса сазнања.

Сада када се враћамо поново на главни колосек нашег излагања и проучавања знанословног решења Божјег вечног прогреса знања патријарха Пајсија видимо да је Свети Сава унапред испројектовао тј. дао нацрт Пајсијевом знанословном решењу концептом гносеолошке динамике Божјег знања и људског незнања, а да је Владика Николај ту Пајсијеву концепцију заокружио и довео до коначног открића: да је Вера=Божје знање поверено људима. То је једна преображајно – преиначујућа поставка апостолске дефиниције вере: "А вјера је основ свега чему се надамо, потврда ствари невидљивих. Јер у њој стари примише добро свједочанство. Вјером сазнајемо да су свјетови саздани ријечју Божијом, тако да је видљиво постало из невидљивога" (Јеврејима 11, 1).

Из ова два исказа Павловог и Николајевог видимо да је код Павла већ постојала та богочовечанска синтеза верознања: "Вјером сазнајемо да су свјетови саздани ријечју Божијом". Код Николаја то постаје један пун идентитет: Вера је Божје Знање.

¹⁹ Мијамото Мусаши: Пет Кругова (Го Рин Но Схо), ДЕЧЈЕ НОВИНЕ, 1988., стр. 3

Богочовечанско верознање говори нам о једном свејединствену и свесаборном карактеру православне цивилизације. Све проиходи из свејединства Господњег: и вера и знање, и наука и религија, и философија и теологија.

Зато и Пајсијево: Сам Господ зна, није ништа неуобичајено за православно духовно сагледавање. Штавише оно је нешто толико природно и језгровито да без њега овај православно духовни свет не би ни могао да постоји. Све је само помало покривено неким историјским велом тајне и скривености, али нема ничег скривеног што се неће открити, нити ичег тајног што неће постати јавно.

Та чудна моћ да се све може окупати у светлосном безобалном океану богочовечанског верознања истакнута је баш у диставролошком (раскрснословном) излагању о Пајсију, Декарту и Мусашију. То излагање говори у прилог баш том богочовечанском извору верознања. И Декартово и Пајсијево излагање пресецају се у тачки која је Господ Бог, у тачки Господњој. То можемо у крајњим закључцима рећи и за Мусашија, јер и појам Пут, који је врло развијен у таоизму и јапанској мисли, може се односити на Христа Богочовека који каже: "Ја сам пут и истина и живот"(Јн. 14, 6). Тако да је овај целокупни пресек, пресек у тачки Господа Бога. Пајсијев се издваја од других по својој експлицитности и непосредности.

Решивши проблем бесконачног регреса Божјим вечним прогресом сазнања Пајсије нам се указује као један врхунски мудрописац и знанословац. Какве практичне последице има ово решење за нас, питамо се и опет изнова одговарамо: Сам Господ зна. Ово решење као да нас прати на сваком нашем кораку као један невероватан Божји свеодговор.

Баш из тог разлога и када говоримо о одговорима нижег интезитета, које смо већ поменули, и њима се може придодати овај свеодговор, иако није нужан, без икаквог проблема. Као да је он у свему томе подразумевајући, па се не изговара или се прећути. Пример: "Сам Господ зна да сам видео на ултразвуку бебу", "Сам Господ зна да ми је рекла да је трудна", "Сам Господ зна да је вода H₂O".

Ово и Пајсије примењује када прича о невољи коју је имао од владајућих. Одговор је ниског интезитета, зато што он то прича и сведоцима и његовим савременицима којима је његова невоља очигледна и они сами саучествују у њој, а он ипак каже: "једином Богу је знано".

Тако да овај Божји свеодговор вечног прогреса знања може бити надодат и на оне одговоре који су, да тако кажемо, чисти, где нема недоумица и незнања, већ где су сви чиниоци познати и где је све познато, па, ипак, и тада се може придодати као нека најзначајнија допунска формула: Сам Господ зна. И видимо да она ту ни најмање не смета.

Видели смо и када се Пајсије интимолошки јада да је имао визију Цара Уроша и да му многи не верују, не можемо, а да се ни сами не присетимо да смо некада били у прилици да нешто тврдимо, а да нам други то не верују и онда врло често користимо изразе: "Бог ми је сведок да је то тако било", "Бог зна да то нисам урадио". Средина ће то врло често протумачити као потез очајника који покушава да се извуче или као маневар неког преваранта који на тај начин покушава да "купи" побожне људе који треба да му суде. И то често није далеко од истине. Али да ли је то тачно или не и да ли они који користе овакве формулације говоре истину или не, можемо опет, светосавски, закључити да: сам Бог зна и ако хоће људима да открије Он ће улити своје Божје знање у сасуд људског незнања и тада може доћи до открића да ли је нешто тачно или не.

Из свих ових исказа и примера које смо прошли могли смо да увидимо значај нечег тако уобичајеног у говору и нечега што користе скоро сви људи у својој свакодневној комуникацији: "Бог зна", "Само Бог зна", "Бог свети зна", "Богзна како", "Није богзна шта", "Ако Бога знаш" итд. Тако да ово јесте једно крајње практично и најнисходљивије решење које многи људи користе у свом говору, а то је истовремено најзнанословније и најузвишеније, па ако хоћемо, и најметафизичкије решење које имамо постављено у једно и које је једно у самом Богочовеку.

Негде у закључку о овом знанословном решењу које је представио и понудио патријарх Пајсије на један крајње практично–текстуални начин схватамо да је знање уствари од виталног, па и тако да кажемо, и сотеролошког значаја за читав људски род. Колико је знање битно сведоче и стихови из Јовановог јеванђеља: "А ово је вјечни живот да познају тебе јединога истинитога Бога и кога си послао Исуса Христа"(Јов. 17, 3).

Дакле, за јеванђељску науку знање је сам Вечни Живот, без Знања или, ако ћемо прецизније, без Богопознања нема Вечнога Живота.

Тако да сав овај духовни напор и подвиг који је извршио патријарх Пајсије у времена тешка, у времена мрачна, у времена бурна и једном речју у времена зла јесте био пут који је требао да покаже да су и знање и спасење, и наука и вера, и философија и теологија једно у Богочовеку и да од Њега произходе као и остали дарови, а то је да вечним животом имамо и овај најосновнији голи живот и да Божје дело је најпоузданија пракса коју можемо имати и да у ономе најситнијем као и у ономе највећем имамо Бога.

Зато ово Пајсијево знанословно решење значајно је за нас као народ, али и за нашу научну и интелектуалну заједницу која ће ово наслађе у свом проучавању још

више продубљивати и тиме изналазити позитивна решења за целокупан наш духовни рад, али и за наш основни живот и опстанак.

Мандић Давор

САДРЖАЈ

1. Библија или Свето Писмо Старога и Новога Завета у преводу Ђуре Даничића и Вука Стефановића Караџића, "ГЛАС МИРА".
2. Димитрије Богдановић: Старе српске биографије, Просвета 1975.
3. Патријарх Пајсије: Сабрани списи, Просвета, Српска књижевна задруга, Београд 1993.
4. Свети Владика Николај Велимировић: Кроз тамнички прозор, СВЕТИЈАКОВ.ОРГ.
5. Свети Сава: Сабрани списи, Просвета, Српска књижевна задруга, Београд, 1986.
6. Рене Декарт: ПРАКТИЧНА И ЈАСНА ПРАВИЛА. Руковођења духом у истраживању истине – РЕЧ О МЕТОДУ. Добро вођења свога ума и истраживање истине у наукама, Српско филозофско друштво, Београд, 1952.
7. Мијамото Мусаши: Пет Кругова (Го Рин Но Схо), ДЕЧЈЕ НОВИНЕ, 1988.